STEPHEN LINDSAY: RELIGIA PENTRU LOCKE: FUNDAMENT SAU FAȚADĂ?

Autor: Redacția Syntopic | 7 iunie 2023

Un articol scris de Stephen Lindsay pentru VoegelinView

Articol original: Locke's Religion: Foundation or Façade?

Traducere în limba română de Roxana Cosmina Florea, studentă la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Cu cât spărturile și fisurile din societatea noastră devin mai vizibile, cu atât observăm o dezbatere din ce în ce mai prezentă pe tema principiilor fundamentale ale liberalismului clasic și a omului care se află în centrul său, John Locke. Viziunea sa asupra religiei are implicații importante asupra spectrului politic, cu toate că voi încerca să mă țin cât mai departe cu putință de politică în timp ce voi discuta despre teologia lui. Este Locke un ateu al cărui proiect intelectual are la bază hedonismul și secularismul sau idealurile sale de libertate și drepturi ale individului sunt expresia credinței sale creștine?

Viziunea cea mai des întâlnită în prezent este aceea a unui Locke secular. De exemplu, vezi lucrarea *Constitution of Knowledge* (2021) scrisă de jurnalistul Jonathan Rauch, un exemplu de apărare înflăcărată a liberalismului clasic. Rauch îi acordă lui Locke cel mai mare merit în ceea ce privește pluralismul și libertatea intelectuală care caracterizează ordinea liberală modernă, însă lucrurile iau o turnură nefericită. Conform narativei lui Rauch, contribuția eroică a lui Locke la liberalism a inclus și „excluderea din sfera lucrurilor rezonabile din punct de vedere intelectual (…) a unor afirmații care nu pot fi verificate (…), inclusiv majoritatea disputelor teologice și metafizice din cauza cărora au început, din câte se pare, războaiele religioase." Din punctul de vedere al lui Rauch, secularismul caracteristic liberalismului lui Locke a favorizat pacea și prosperitatea lumii moderne.

Pe partea cealaltă a spectrului politic avem lucrarea lui Yoram Hazony, *Conservatorismul: o redescoperire* (2022), care vine în sprijinul ascensiunii mișcării național-conservatoare. Narativa lui Hazony îl folosește pe Locke drept contrapunct la propunerile sale politice conservatoare, post-liberale. Cu toate acestea, Hazony se aliniază cu Rauch când vine vorba de locul religiei în cadrul proiectului lui Locke. El crede că abordarea pur rațională a lui Locke nu lasă loc pentru religie și tradiție în modernitate. Hazony mai adaugă faptul că teoria contractului social a lui Locke șterge din societate orice simț al datoriei și loialitatea față de Dumnezeu și familie. Hozony învinuiește liberalismul lockean pentru degradarea morală a societății moderne și pentru slăbiciunea pe care aceasta o are pentru amenințarea neo-marxistă din ce în ce mai vizibilă.

Deși răspândită, ipoteza unui Locke secular mi se pare neconvingătoare. Departe de a exclude gândirea religioasă dintre cele considerate rezonabile intelectual, așa cum zicea Rauch, Locke scrie mult despre religie și despre teologie, iar gândirea religioasă i-a motivat chiar și lucrările politice. De exemplu, începe *Al doilea tratat despre cârmuire* și discuția despre starea de natură numind principiile fundamentale care stau la baza gândirii sale. Mai întâi pomenește a doua mare poruncă a lui Hristos (dintr-un citat al lui Hooker) ca să-și susțină ideea referitoare la egalitatea dintre oameni și la îndatoririle pe care le au unii față de alții. Apoi, aduce în discuție viziunea profund creștină asupra individului și scopului pe care acesta îl are în viață:

„Starea naturală e cârmuită de o lege naturală care porunceşte tuturor; iar raţiunea, care este această lege, îi învaţă pe cei care ţin cont de ea că, fiind toţi egali si independenţi, nici unul nu ar trebui să pricinuiască rău altuia, vieţii, sănătăţii, libertăţii şi posesiunilor sale. Căci oamenii, flind toţi opera unui omnipotent şi infinit Creator înţelept, servitorii unui stăpân suveran, trimişi în lume din voinţa şi din interesul Său, pot trăi atât cât Îi face Lui plăcere, nu altora, pentru că-I aparţin, fiind creaţia Sa. Şi fiind dotaţi cu asemenea facultăţi identice într-o colectivitate (community) a naturii, nu poate fi presupusă nici o subordonare faţă de noi, care să ne poată permite să distrugem pe cineva, ca şi cum am fi făcuţi unii pentru folosul altora, precum speciile inferioare ale creaturilor sunt făcute pentru noi..”[1]

De-a lungul lucrării, Locke continuă să facă trimiteri la Dumnezeu așa cum face în toate scrierile sale. Creștinismul îi oferă asumpțiile de bază care îi conturează întreg modul de abordare. Lucru care, cu siguranță, nu este doar un artificiu retoric. Dar ar fi oare posibil ca un aparent sentiment de evlavie să stea, derutant, la baza unui demers anti-religios? Îmi este foarte greu să accept această ipoteză, având în vedere credința sa protestantă și cărțile de teologie centrate pe Hristos pe care le-a scris. De exemplu, *The Reasonableness of Christianity* este un studiu al cuvintelor lui Hristos din Evanghelie care are două concluzii principale, cel puțin așa cum l-am citit eu: 1) Interpretează îndemnul lui Hristos către oameni astfel: „prin credință se cerea de fapt a crede că Iisus

este Mesia, că este unsul lui Dumnezeu pe care Acesta L-a promis lumii". 2) Locke ajunge la concluzia că rațiunea și filosofia nu sunt suficiente pentru a fonda o societate morală, iar revelația și Hristos sunt necesare pentru acest ideal. Cu toate că ideile sale de natură religioasă sunt greu de încadrat, aceste concluzii nu sunt nici ateiste, nici deiste, nu sunt nici „un profesor bun", nici teologie liberală. Chiar mai mult, în *Scrisoare despre toleranță* a spus clar că „singurii care nu pot fi sub niciun chip tolerați sunt cei care neagă existența unui Dumnezeu."

Este interesant că atât cei de dreapta, cât și cei de stânga încă mai acceptă ideea conform căreia Locke este ateu sau, poate, deist, chiar dacă acest lucru este contrazis vehement de propriile sale cuvinte. Cum e posibil așa ceva? Joseph Laconte[2] și Donald Devine[3] formulează două viziuni de ansamblu excelente despre modul în care înțelegerea gândirii lui Locke s-a schimbat major de la începutul secolului al XX-lea. Inițial, rațiunile religioase ale lui Locke erau, bineînțeles, înțelese așa cum erau scrise și era limpede că ideile și raționamentele sale erau modelate de creștinism, chiar dacă concluziile sale se îndepărtau adesea de cele convenționale. Schimbarea s-a produs îl secolul al XX-lea, o dată cu noile interpretări ale lui Locke, printre care interpretarea lui Leo Strauss și interpretarea marxistului C.B. MacPherson. Ideea că retorica religioasă a lui Locke (și aparent întregi volume dedicate teologiei!) nu a fost decât o fațadă care să facă filosofia sa hobbesiană și pur hedonistă să fie acceptată de opinia publică a venit din interpretarea influentă a lui Strauss. Potrivit lui Laconte, totuși, lectura straussiană a fost, în general, repudiată de studiile mai recente despre Locke și Iluminism. Acestea văd din nou gândirea lui Locke ca fiind saturată de creștinism, iar raționamentele sale pline de asumpții creștine. Dacă Laconte exagerează, putem spune cel puțin că există două școli de gândire în care se împart exegeții lui Locke. În ultimii ani se pare că „Școala de la Cambridge" a depășit-o pe cea a lui Strauss.

Dacă straussienii au dreptate și lucrările religioase ale lui Locke și fundamentul creștin al scrierilor sale politice au fost concepute doar pentru ochiul publicului, m-aș aștepta ca el să evite subiectele teologice controversate și să se limiteze la retorica creștină acceptată. Dar acest lucru nu se întâmplă – pozițiile teologice ale lui Locke au fost întotdeauna controversate. De exemplu, după publicarea lucrării *The Reasonableness of Christianity* a trebuit să scrie două justificări lungi prin care a răspuns diferitelor controverse. De ce ar fi ales Locke să se scalde în apele adânci ale dezbaterilor religioase? Mai mult de atât, de ce ar fi ales doar poziții neortodoxe în probleme teologice importante, poziții care inevitabil l-ar fi făcut să se împotmolească în controverse? Ca membru al Bisericii lui Isus Hristos a Sfinților din Zilele din Urmă, observ un număr surprinzător de paralele între afirmațiile lui Locke și teologia mormonă.[4] Acest tip de afirmații au dus la persecutarea membrilor Bisericii în secolul al XIX-lea și la ostracizarea cultului din sânul creștinilor în ochii multora chiar și azi. Perspective precum: respingerea păcatului originar[5], respingerea faptului că mântuirea poate fi obținută doar prin credință[6], deschiderea față de revelații moderne[7], sugestia că

sufletul ar putea fi material[8], deschiderea față de poligamie în anumite împrejurări, respingerea crezului[9], și, cea mai importantă, respingerea Sfintei Treimi[10] (dar credința în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh) nu sunt poziții pe care să le adopți doar pentru a crea o fațadă pentru opinia publică

Deci, de ce ipoteza straussiană conformă căreia Locke este un ateu clandestin persistă atât de mult în politică și cultură, în ciuda contradicției evidente cu scrierile lui Locke și în ciuda studiile recente despre Locke și Iluminism? În primul rând, motivul este unul bipartizan. După cum au arătat Rauch și Hazony, atât stânga, cât și dreapta politică se bazează pe narațiunea unui Locke ateu pentru a-și promova propriile agende. Pe de altă parte, cine din partea dreptei religioase s-ar alinia cu Locke? În ciuda credinței sale în Hristos, el îndepărtează atât catolicii, cât și protestanții prin viziunile sale religioase heterodoxe. Dacă creștinul obișnuit nu acceptă mormonii drept creștini, este ușor de înțeles de ce majoritatea creștinilor nu ar fi de acord cu faptul că John Locke este creștin. Joseph Laconte este unul dintre creștinii care îl acceptă pe Locke, însă chiar și el forțează adevărul spunând că Locke „se considera un credincios care respectă dreapta credință.” Acest lucru este adevărat numai în măsura în care Locke a căutat să redefinească dreapta credință pentru a lărgi limitele celor care sunt considerați creștini.

Mi se pare că cel mai util cadru de gândire pentru înțelegerea ideilor politice ale lui John Locke este raționalismul creștin. Dacă termenul de „creștin” este discutabil pentru unii, având în vedere poziția sa față de Treime, cel puțin putem spune că Locke este un raționalist „credincios”. Este adevărat că Locke i-a citit pe Hobbes, Spinoza, Descartes și alți raționaliști și, într-adevăr, a încercat să le minimizeze importanța. Gândirea lui cu siguranță le datorează ceva. Cu toate acestea, opera lui Locke rămâne fidelă lui Hristos și este condusă de asumpții creștine privind existența unui Creator și egalitatea morală a tuturor oamenilor drept copii ai lui Dumnezeu. De exemplu, azi pot citi și aprecia modul de gândire al raționaliștilor contemporani precum Robin Hanson și Scott Alexander cu privire la multe probleme, observând totodată că modul lor de raționare și concluziile la care au ajuns ar fi îmbunătățite dacă nu ar exista o reticență uriașă când vine vorba despre religie și spiritualitate. Locke era suficient de talentat pentru a face ceva în legătură cu această problemă – a preluat stilul de gândire raționalist și l-a îmbunătățit cu presupozițiile și valorile religioase care îi lipseau. Strauss, incapabil să admită vreo suprapunere între gândirea raționalistă și gândirea religioasă, nu l-a putut înțelege pe Locke decât ignorând-o pe cea din urmă.

În apărarea parțială a lui Leo Strauss, raționalismul creștin al lui John Locke este aproape mort astăzi și rămâne aproape de neînțeles. Raționalismul lui Locke a inclus și păstrat credința în miracole și în supranatural, inclusiv în jertfa și învierea lui Hristos. S-a bazat pe autoritatea Bibliei, deși privea bănuitor tradițiile și crezurile din afara Bibliei. Această abordare poate fi extraordinară. Cele mai multe încercări de raționalism creștin de astăzi și din trecut au eșuat într-unul din următoarele două moduri. Pe de o parte,

cea mai mare parte a raționalismului odinioară creștin s-a transformat în lipsă de credință și, într-o generație sau două, a ajuns să respingă chiar și ideea de adevăr revelat. Pe de altă parte, multe încercări de raționalism creștin nu pot să găsească un teren fertil pentru o dezvoltare ulterioară sau nu pot să descopere noi idei, deoarece nu doresc să depășească anumite limite ale tradiției care au definit dreapta credință atât de mult timp, iar acest lucru lăudabil este de înțeles. S-ar putea, la fel de bine, să fie adevărat că un raționalism creștin de tipul celui susținut de Locke este în mod inerent lipsit de stabilitate și caracter practic – și că, dacă este urmat destul de mult, va aluneca inevitabil într-o parte sau în alta. Și cu toate acestea, această superpoziție excepțională, meta-stabilă, care nu se află în echilibru și care oscilează între credincios și heterodox, între creștin și raționalist, este singura cheie de lectură a lui Locke care chiar are sens.

Cred că cel mai bun mod de a îl înțelege pe Locke este ca un om cu credință în Hristos și umanitate, neîncrezător în ceea ce privește starea politică a vremii sale. El suprapune rațiunea peste un număr de intuiții și asumpții care provin din creștinism, astfel încât să obțină o teorie politică care ar face lumea un loc mai bun. Gândirea sa pur religioasă nu a avut un rol atât de important, dar cred că modul în care o putem înțelege este foarte similar. Credea în Hristos și în Biblie, era neîncrezător în crezurile, sectele și scindările nefericite ale timpului său, căutând adevărul prin aplicarea rațiunii la un set de intuiții creștine și la Biblie, dornic să se îndepărteze de dreapta credință dacă rațiunea îi cerea acest lucru.

Pentru foarte mult timp, părerile lui Locke despre religie au fost răstălmăcite pentru a servi intereselor politice contemporane. Chiar dacă dumneavoastră veți fi sau nu de acord cu mine în ceea ce privește perspectiva teologică și concluziile lui Locke, cuvintele lui trebuie lăsate să vorbească de la sine.

NOTE

1. John Locke, „Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță”, Ed. Nemira, 1999, trad. Silviu Culea, pg. 54 ↑
2. Joseph Laconte, *„The Appropriation of Locke”*, The Heritage Foundation, 16 Septembrie, 2021. ↑
3. Donald Devine, “*The Real John Locke – and Why He Matters*,” Law and Liberty, 24 Mai, 2014. ↑
4. Desigur, aceasta nu înseamnă că eu sau Biserica am fi de acord cu tot ceea ce a spus Locke. ↑
5. John Locke, *„Despre Raționalitatea Creștinismului”*: „Păcatul fiecăruia este purtat doar de el însuși.” ↑
6. *„Despre Raționalitatea Creștinismului”* menționează alături de „legea faptelor” și

„legea credinței”. ↑

7. Nathan A. Jacobs, *„The Revelation of God, East and West: Contrasting Special Revelation in Western Modernity with the Ancient Christian East”*, Open Theology, 2017 3:565. ↑

8. D. Kenneth Brown, *„Locke’s Solid Souls”*, Open Journal of Philosophy 2012 2(4): 228. ↑

9. Susanne Sreedhar and Julie Walsh, *„Locke the Law of Nature, and Polygamy”*, Journal of the American Philosophical Association, 2016 2(1): 91. ↑

10. Tăcerea lui Locke cu privire la Trinitate este, în general, interpretată ca însemnând că el respinge această doctrină, dar a ezitat să stârnească controverse nejustificate prin afirmarea prea clară a acestei respingeri. ↑

Imagine: Unsplash